

Estrada, F. och Nilsson, A. (2010). Fattigdom och brott - från förklaring till bortförklaring. *Framtider*, 1:26-28

Fattigdom och brott

Felipe Estrada & Anders Nilsson

Den enda hållbara lösningen [på brottsproblemet] ligger enligt min mening i en politik som botar brister och orättvisor och utjämnar ekonomiska, sociala och kulturella skillnader i samhället.

Olof Palme 1972

Here in the richest nation in the world, where more crime is committed than in any other nation we are told that the answer to this problem is to reduce our poverty. This isn't the answer....(We should) protect society from the criminal, not the other way around.

Ronald Reagan 1984

Inom den offentliga debatten om brott och straff var en förståelse av brottsproblemet som något som hänger samman med fattigdom och problematiska levnadsförhållanden länge framträdande. Under de senaste decennierna har dock synen på brottslighetens orsaker och brottslingen förändrats. Forskning visar att en ökad medial och politisk uppmärksamhet på brott och straff skett parallellt med ett ökat avståndstagande från de individer som begår brott. Istället riktas omsorgen allt mer mot brottsoffren, det är dessa som samhället ska hjälpa. Ett tydligt sätt att visa vilken sida politiken står på är att straffa brottslingen. Analyser av såväl de politiska partiernas rättspolitiska program som medias uppmärksamhet av brottsligheten visar att detta skifte påbörjades under 1980-talet. Med en ökad fokusering på brottsoffer och skydd mot brottslingen har brottslighetens orsaker, och då speciellt de som har att göra med fattigdom och strukturella problem, kommit att framstå som mindre angelägna i samhällsdebatten. Något tillspetsat har förståelsen av brottsproblemet rört sig från Palme till Reagan (citaten ovan).

Den ekonomiska krisen har dock medfört ett återuppväckt intresse för frågor om negativa konsekvenser av ekonomiska problem, fattigdom och ojämlikhet. Att en ökande andel barn växer upp i familjer där föräldrarna saknar sysselsättning och att arbetslöshet och försörjningssvårigheter är särskilt utbredd bland unga vuxna oroar. Vilka konsekvenser kan detta föra med sig? Studier som gjorts vid Institutet för Framtidsstudier visar att

uppväxtförhållanden och problem med etablering på arbetsmarknaden som ung vuxen påverkar en människas risk för marginalisering och utanförskap även på mycket lång sikt. Särskilt problematiskt är långvarig fattigdom under barndomen, som har samband med hur väl man lyckas i utbildningssystemet och på arbetsmarknaden. Vi har även kunnat visa att brottslighet har samband med fattigdom under barndomen och också tydliga konsekvenser för levnadsförhållanden som vuxen. I denna artikel tar vi upp frågor som rör hur fattigdom hänger samman med brottslighet, men då inte enbart som en riskfaktor för att utveckla ett brottsligt beteende, utan också som en riskfaktor för utsatthet och oro för brott.

Brottslighet är ett mångfacetterat problem och hänger samman med en lång rad av förhållanden. Var tyngdpunkten i förklaringar till brott ligger har skiftat över tid. Att absolut fattigdom ([se Halleröds artikel i detta nummer](#)) hänger samman med brott var länge ett centralt antagande inom kriminologin, men har idag till viss del övergetts till förmån för andra förklaringsmodeller. En bakgrund till detta skifte är man på samhällsnivå parallellt med efterkrigstidens välståndsökning kunde konstatera en tydligt förändrad ”tillfällesstruktur” (fler varor) som ledde till en kraftigt ökad brottslighet. Istället för absolut fattigdom betonar forskning numera oftare betydelsen av relativ fattigdom samt strukturella förhållanden som ojämlikhet och boendesegregation, vilka anses viktiga för familjeförhållanden och de sociala band unga får till samhället. Samtidigt märks också inom forskningen en tydlig ”individualisering” i förståelsen av brottslighet. Detta hänger samman med en mer generell utveckling mot ökad individualisering i synen på sociala problem. I ett betänkande från den svenska demokratiutredningen konstateras exempelvis: ”Förr betraktades, med viss rätt, en medborgares problem ofta som ’samhällets fel’. Numera sägs allt oftare att det är ’individens (eget) fel’. (SOU 2000:1, s. 59).

När det gäller individers brottslighet kan självfallet fattigdom knappast ensamt förklara varför vissa begår brott, även om det finns ett samband. Exempelvis visar så kallade självrapportundersökningar att brottslighet under tonåren snarare är mer vanligt än ovanligt. Detta innebär att vare sig fattigdom eller något annat enskilt förhållande kan vara centralt för att förstå förekomsten av vanliga brottshandlingar. Fattigdomens (och också andra riskfaktors) betydelse är istället mer framträdande bland de individer som har en mer långvarig brottslighet. Till exempel har man återkommande kunnat konstatera att straffade och fängelsedömda i stor utsträckning kan beskrivas som resurssvaga, många av dem har ekonomiska problem och saknar anknytning till arbetsmarknaden. Även deras uppväxtförhållanden kännetecknas av ekonomiska och även andra resursbrister.

Fattigdom har dock inte bara betydelse för risken att begå brott utan också för människors oro för och risk att utsättas för brott. Detta har vi vid Institutet för Framtidsstudier uppmärksammat i ett par undersökningar. Sedan slutet av 1970-talet genomför Statistiska centralbyrån regelbundet undersökningar där urval av befolkningen får svara på frågor om sina levnadsförhållanden och också om utsatthet och oro för brott. Utifrån dessa kan man konstatera att både utsatthet för våld och hot samt oro för brott har samband med ekonomiska problem. När man studerar utvecklingen över tid framgår att andelen som under det senaste året varit utsatta för brott varit tämligen stabilt sedan 1990-talet. Men då vi studerat utvecklingen fram till 2000-talets början i olika samhällsgrupper framkommer att utsattheten ökat för vissa grupper samtidigt som den minskat för andra. Det har skett en polarisering som innebär att utsattheten och oron för brott ökat bland fattiga, definierat som de med lägst inkomster som också saknar ekonomiska tillgångar, samtidigt som utsattheten och otryggheten minskat bland höginkomsttagare.

Hur kan denna utveckling förstås? Resultaten menar vi ska ses mot bakgrund av en samhällsutveckling som kännetecknas av ökade skillnader i levnadsstandard mellan olika samhällsgrupper. En ökad inkomstjämlighet och ökade skillnader i levnadsförhållanden har alltså en motsvarighet i ökad ojämlikhet i utsatthet för brott. Bristfälliga ekonomiska resurser kan antas påverka utsattheten genom exempelvis begränsade möjligheter att minimera risker för utsatthet. Tillgång till skydd och säkerhet genom lås, larm och ny teknik kräver ekonomiska resurser. Ett exempel på detta är att nyare bilar har betydligt bättre stöldskydd än äldre fordon. De bilar som tillverkats innan år 1998 utgör en allt mindre del av den svenska bilparken men som konstaterats i studier av Brottsförebyggande rådet så utgör dessa fordon en majoritet av dem som anmäls som stulna (cirka 90 procent). Fattiga (de med låga inkomster) bor också oftare i städernas mest brottsutsatta bostadsområden. En ökad socioekonomisk boendesegregation, som vi sett under de senaste decennierna, kan därför förväntas bidra till än större ojämlikhet även då det gäller brottsutsatthet och otrygghet.

Men spelar då kunskapen om brottslighetens ojämlika struktur någon roll? Som vi påtalat finns en tendens att kriminalpolitiken förändrats under senare år. Sverige och andra västländer har gått från en fokus på brottslighetens sociala orsaker till att mer betona individers personliga egenskaper. Vidare har brottsoffret i större utsträckning hamnat i centrum för kriminalpolitiken. Mot offrets sårbarhet ställs gärningsmannens rationalitet, kultur eller ondskas. På detta sätt riskerar de sociala orsakerna till brottslighet att förpassas till marginalen av den kriminalpolitiska debatten. Att peka på fattigdom och social utsatthet uppfattas som något som bortförklarar gärningsmannens ansvar och döljer offrets situation. Vi menar att detta är en

Formaterat

olycklig och felaktig motsatsställning. Olycklig därför att den försvårar en politik som tar sig an brottsproblemets strukturella orsaker, felaktig eftersom den inte stämmer med den empiriska kriminologiska forskningen. Fattigdom, social och ekonomisk utsatthet har nämligen inte bara betydelse för att förstå skillnader i brottslighet utan också i sårbarhet, otrygghet och utsatthet för brott.

Litteraturtips

- Estrada, F. & Nilsson, A. (2007). *Ojämlighet och utsatthet för brott – ett bidrag till forskningen om brottslighet och levnadsnivå.* ” I von Hofer, H & Nilsson, A (red). *Brott i välfärden*. Stockholms universitet.
- Nilsson, A. & Estrada, F. (2009). *Kriminalitet och livschanser.* Uppväxtvillkor, brottslighet och levnadsförhållanden som vuxen. Arbetsrapport 2009:20. Institutet för framtidsstudier.
- Parker, K. (2008). *Unequal Crime Decline.* Theorizing Race, Urban Inequality and Criminal Violence. New York University Press.